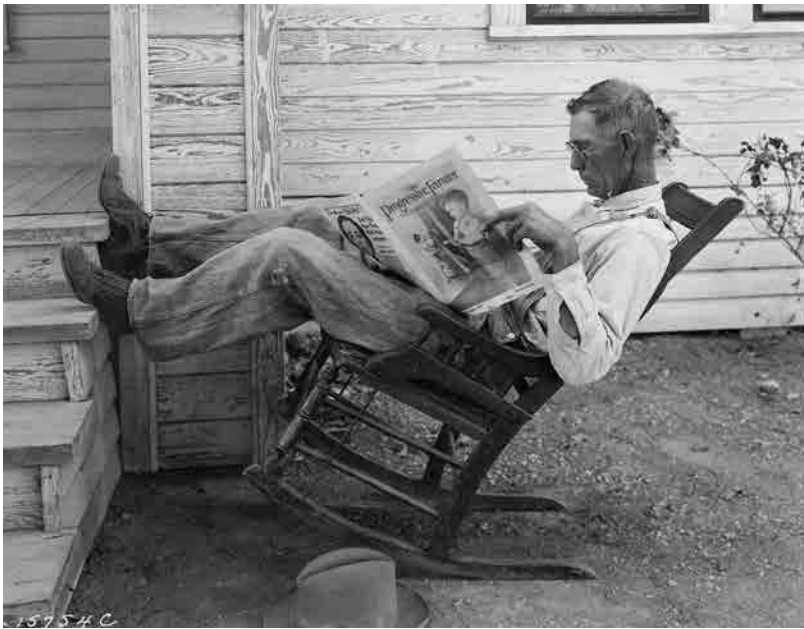

Dwing leerlingen om echt te kijken

Een kritische benadering van historische foto's als bron

In de geschiedenisles worden leerlingen veel met beelden uit het verleden geconfronteerd. Historische foto's zijn vaak fascinerend, maar het bestuderen van foto's is niet eenvoudig en er zijn nogal wat valkuilen aan verbonden.

George Ackerman, *Farmer reading his farm paper*, Texas 1931. Ackerman werkte in dienst van het ministerie van Landbouw en maakte foto's die de vooruitgang in de landbouw lieten zien. Hij portretteerde boeren die het zware werk konden laten doen door machines en de toekomst zonnig in zagen. Ook tijdens de crisis bleef hij dit optimistische beeld laten zien.

Op het examen geschiedenis worden foto's vooral ingezet om leerlingen te bevragen hoe een foto gebruikt kan worden. Bijvoorbeeld de vraag over de beroemde foto van Dorothea Lange *Migrant Mother* uit 1936 (vwo pilot 2011, eerste tijdvak). Hier wordt de vraag gesteld hoe de regering Roosevelt deze foto gebruikt zou kunnen hebben in de bestrijding van de crisis. Opvallend genoeg komt in het antwoordmodel het beeld van de foto niet terug, het verwijst enkel naar de toelichtende tekst. Fotografen hebben hun redenen om foto's wel of niet te maken. Hier wordt in de examens weinig aandacht aan besteed. Dat is jammer, want juist dan komt de foto als bron tot zijn recht.

Kijkwijzer fotoanalyse

Om foto's te analyseren is het van belang goed te kijken. Een manier om leerlingen hiertoe te dwingen is door hen een aantal foto's te geven zonder bijschrift en deze chronologisch te laten plaatsen (zie opdracht 1 van het lesmateriaal). Zo leren leerlingen foto's te beschrijven

en te contextualiseren. Het vergt behoorlijk wat kennis om de juiste context rond het beeld vast te stellen. Leerlingen moeten zelf betekenis geven aan hetgeen op de foto te zien is.

Om de betrouwbaarheid van een foto vast te stellen zijn de standaardvragen van belang: Wie heeft de foto gemaakt? Wanneer en waarom is de foto gemaakt? Waar is de foto gemaakt? Wie/wat staat op de foto? Daarnaast is er een aantal zaken die specifiek voor foto's van belang zijn:

1. *Interventie*. De fotograaf beïnvloedt het beeld door mensen te laten poseren. Een voorbeeld is de foto *Migrant Mother* (zie p. 31). Lange instrueerde de twee kinderen om over de schouder van hun moeder te hangen.
2. *Perspectief*. De plaats die de fotograaf inneemt op het moment dat hij de foto neemt. Denk bijvoorbeeld aan Hitler die van onderen werd gefilmd door Leni Riefenstahl. Perspectief kan ook betekenen vanuit bijvoorbeeld de positie van het 'slachtoffer', de neutrale toeschouwer, et cetera.
3. *Uitsnede*. Een foto is slechts een deel van een groter geheel. Dat groter geheel verdwijnt door inzoomen van de fotograaf of soms door het wegsnijden van de randen, zoals bij de foto van de door napalm verbrandde Kim Phuc van Nick Ut.
4. *Momentopname*. Een foto is slechts de weergave van een fractie van een seconde. Wat er voor of er na gebeurt weet je niet.
5. *Manipulatie*. Denk bijvoorbeeld aan de bekende foto van Lenin waaruit Trotski werd weggepoetst.

Het is niet altijd mogelijk voor leerlingen te achterhalen of deze aspecten op een foto van toepassing zijn. De vragen dwingen leerlingen wel om na te denken over het beeld dat

Kijkwijzer fotoanalyse

Arnoud Aardema is vakdidacticus geschiedenis bij het Instituut voor Leraar en School (ILS) van de Radboud Universiteit.

Lewis Hine, Monteur werkend aan een stoompomp (1920). Het beeld werd door Hine geconstrueerd als eerbetoon aan de arbeiders.

Wie heeft de foto gemaakt?

Wanneer is de foto gemaakt?

Waar is de foto gemaakt?

Waarom heeft fotograaf de foto gemaakt?

Beschrijf wat er op de foto te zien is.

Heeft de fotograaf het beeld beïnvloed (denk aan lichtgebruik, compositie)?

Vanuit welk perspectief is de bron genomen?

Wat zal vlak voor of na de opname zijn gebeurd?

Wat laat de foto niet zien?

-
-
-

Wat weet je van de politieke, sociale, economische en culturele omstandigheden toen de foto werd gemaakt?

ze zien en hoe het tot stand is gekomen. Met behulp van deze criteria is bovenstaande kijkwijzer gemaakt om leerlingen ondersteuning te bieden.

Geknipt en geschoren in crisistijd

Om het invullen van de kijkwijzer te oefenen zijn twee foto's goed te gebruiken: de monteur en de stoompomp van Lewis Hine (1920) en de boer die zijn krant leest van George Ackerman (1931). De foto van Lewis Hine is zeer sprekend. Nadere analyse van het beeld laat steeds meer aspecten zien die er op duiden dat de foto gemanipuleerd is (hoe de sleutel wordt vastgehouden, hoe deze op de moer is gezet, de houding van de arbeider, de lichtinval, het schone voorkomen, et cetera). De fotograaf heeft deze foto duidelijk in scène gezet met een bepaalde reden. Hine was een belangrijke vertolker van de *Progressive Movement*. Over zijn werk zei hij: *There are two things that I wanted to do. I wanted to show the things that had to be corrected. I wanted to show the things that had to be appreciated*. De foto was dus bedoeld als eerbetoon aan de arbeiders.

Op het eerste gezicht lijkt er weinig aan de hand met de foto van George Ackerman. De kijkwijzer leert dat er toch ook hier iets bijzonders aan de hand is. De boer die zijn krant leest, lijkt een rustig leventje te leiden. Hij zit er netjes gekleed, geknipt en gewassen ►

► Lange heeft zelf in 1960 gezegd dat ze vijf opnames heeft gemaakt die dag, dat is dus niet correct. De vijf foto's in de opdracht zijn de foto's die via de Library of Congress beschikbaar zijn voor het publiek. Goede kopieën van de zesde foto zijn moeilijk te vinden.

bij. De foto is genomen in 1931. De crisis is in volle gang, en overproductie in de landbouw zorgt voor grote problemen bij de boeren. Het beeld dat Ackerman laat zien past dan ook niet bij het standaardbeeld van het platteland op dat moment. De foto is wel representatief voor het oeuvre van Ackerman. Over zijn foto's zei Ackerman: *I tried to paint the rural scene as I saw, modern and up-to-date in many*

Lewis Hine

Lewis Hine reisde voor de *National Child Labor Committee* meer dan 75 duizend kilometer door de Verenigde Staten om kinderen te fotograferen die werkten in de landbouw, mijnen, fabrieken, naaiateliers en op straat. Mede door zijn foto's werd kinderarbeid daadwerkelijk aangepakt. Ook zijn kinderfotoboek *Men at Work* is wereldberoemd. Tot 6 januari 2013 is er een overzichtstentoonstelling van zijn werk in het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam.

respects. Ackerman maakte dus foto's waarmee hij een bepaald beeld wilde creëren van het boerenleven in de Verenigde Staten.

Beroemde *close-up*

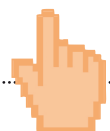
Door het vergelijken van meerdere foto's aan de hand van een centrale vraag komen de analysevaardigheden meer tot hun recht. De foto *Migrant Mother* kan hiervoor als voorbeeld dienen. Het beroemde beeld hiernaast is afkomstig uit een serie van zes foto's. De foto's werden aangeboden aan de redactie van een krant in San Francisco.¹ De redactie plaatste de beroemd geworden *close-up* van moeder en kinderen op de voorpagina van de krant. In de klas kunt u leerlingen vragen waarom de redactie voor deze foto koos en niet voor een andere (zie opdracht 3). Die vraag blijkt leerlingen te prikkelen om nauwkeurig naar de foto's te kijken. Ze proberen vast te stellen welk effect de foto zal hebben op de toeschouwer (in de jaren dertig). Diverse leerlingen vinden andere foto's levendiger en hebben de neiging die te kiezen. In een aansluitend klassengesprek kunnen argumenten worden uitgewisseld. De opdracht laat leerlingen zien dat foto's in kranten bewust worden geplaatst om een bepaald beeld of emotie op te roepen. Een andere mogelijkheid is om foto's van verschillende fotografen met elkaar te vergelijken. Zo hebben Lange en Ackerman beiden het platteland gefotografeerd tijdens de crisis. Toch levert het werk van deze fotografen verschillende beelden op. Het vergelijken van verschillende foto's aan de hand van de kijkwijzer biedt de kans met de leerlingen in gesprek te gaan over de representativiteit van beelden.

Stilstaan bij historische foto's helpt leerlingen niet alleen om hun historisch denken te ontwikkelen en hun examen beter te maken. Het helpt ze ook de stortvloed aan beelden in het dagelijks leven te duiden. Aan ons de taak om leerlingen met foto's te fascineren voor het verleden en ze tegelijkertijd een kritische houding aan te leren. ■

Literatuur

- B. Bustard, *Picturing the century. One Hundred Years of photography from the national archives* (Washington 1999).
- A. Reisman, Reading Like a Historian: A Document-Based History Curriculum Intervention in Urban High Schools, *Cognition and Instruction*, 30:1, p. 86-112 (2012).
- D. Sayer, The Photograph: the still image. In S. Barber en C. Peniston Bird, *History beyond the text. A student's guide to approaching alternative resources* (Routledge; Oxon and New York, 2010).

Dit artikel is geschreven naar aanleiding van twee workshops die zijn gegeven in Nijmegen en Rotterdam in het kader van de CE-nascholing 'De Verenigde Staten en hun federale overheid 1865-1965'. Op de website van Kleio is het lesmateriaal te downloaden.

Dorothea Lange, *Migrant Mother* (1936). Ongesneden afdruk. Rechtsonder op de stok is nog net de duim te zien die werd weggepoetst door Lange. Op de foto zien we Florence Owens Thompson in een bonenplukkerskamp in Nipomo, Californië. De foto werd gepubliceerd in de *San Francisco News* op 10 en 11 maart 1936 o.a. onder de titel *What does the New Deal mean to this mother and her children*. De foto had effect; vrij snel na publicatie werd voedselhulp naar het kampement gestuurd. Helaas was Florence Owens Thompson toen al weer verder getrokken.

